

İNSAN HAKLARININ MİLLETLERARASI HİMAYESİ

Genel Olarak

"İnsan hakları" kavramı hiç şüphe yok ki "insan"ın kendisiyle birlikte varolan ve toplumların gelişme düzeyleriyle orantılı bir biçimde gelişen bir kavramdır. Doğal Hukuka dayanarak bu kavramı açıklamaya çalışan Yunan Stoisyenlerinden başlayarak, ortaçağı, rönesans ve Aydınlık çağından geçerek 20 ci yüzyılın son çeyreğine kadar geliniz. Bu kavramı ister bireyci ister toplumcu açıdan açıklamaya çalışan görüşlere bir göz atınız. "İnsan hakları" kavramının içerik ve kapsamı hakkında bir fikir birliği göremezsiniz. Ancak insan haklarından söz edenler küçük farklarla "insan hakları"na sahip olan kişinin tanımı üzerinde birleşmişlerdir. Korkudan arınmış, barış ve güven içinde, özgürce yaşayan insan. Bu tanım ideal bir tanımdır. İnsana yaşadığı dünya üzerinde mutlu yaşamaları için sağlanması gereken koşulların tümünü ifade etmektedir. Bu koşullar ister bireyci ister toplumcu siyasi sistemlerce gerçekleştirilsin, nihai hedef insanın bu duygularla yaşayacağı ve mutluluğunu duyacağı bir dünyanın yaratılmasıdır.

Kişiyeye bu koşulları hazırlayacak olan ve gerek bireyci gerekse toplumcu görüşlerin ileri sürdükleri insan haklarının, bugünkü sınırlı haliyle dahi insanlara verilmesi, çok çetin mücadelelerin, kavgaların sonunda mümkün olabilmıştır. Önce "Devlet" dediğimiz siyasi örgüt içinde iktidara karşı güvence altına alınmaya çalışılan insan haklarının Milletlerarası bir himayeye kavuşmasını görmesi için 50. yılda iki dünya savaşı görmesi gerekmiştir. Ta ki ülkelerini yönetenler siyasi sistemler ve ihtirasları için kitle halinde milyonlarca insanın katledilmelerine şahit oluncaya ve savaş adı altında insanların birbirlerini boğazlamalarının kendilerini insan olmaktan utanmaya, iğrendirmeye ikna edinceye kadar.

Gerçekten 1215 Magna Carta libertatum, 1776 Virjinya haklar beyannamesi, 1776 bağımsızlık beyannamesi, 1789 insan ve vatandaş hakları beyannamelerinin hitap biçimi ne kadar "insan"a yönelik görünürse görünsün "insan" ve "haklarına" ilişkin uluslararası alana yönelik ilk ciddi çıkışları görmek için işkencelerin ve kitle tüketme hareketlerinin etkisinde kalan ROOSEWELT'in ABD Kongresine 6 Ocak 1941 de hitap eden mesajını, daha sonra 14 Ağustos 1941 de ROOSEVELT-CHURCHILL bildirisinin (atlantik bildirisi) 6.md.sini ve 10 Ocak 1942 tarihli Birleşmiş Milletler beyannamesini beklemek gerekir. Bu sonuncu bildiride "...kendi topraklarında olduğu kadar diğer topraklarda da hayatı, özgürlüğü, bağımsızlığı ve din serbestliğini korumak ve insan haklarını ve adaleti muhafaza etmek için düşmanlara karşı tam zafer kazanılmasından söz edilmektedir.

Ancak "insan haklarının", kişi ile siyasi bağının bulunduğu Devlet arasındaki bir konu olmaktan çıkarak 2.ci dünya savaşından sonra kurulan "yeni dünya düzeyinin" temel taşlarından birisi haline getirilmesi, Birleşmiş Milletler örgütünü kuran Birleşmiş Milletler Şartıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu itibarla biz bugünkü tebliğimizde önce Birleşmiş Milletler Şartı hükümleriyle, bu hükümlerin ileri bir uygulamasını teşkil eden medeni ve siyasi haklar sözleşmesi ve ihtiyari protokolünü incelemekle işe başlayacak, kuruluş ve işleyiş sırasıyla daha sonra Avrupa Konseyi himayesinde kurulan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Divanı'nın düzenlemiş ve işleyiş biçimiyle Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın insan haklarını koruma düzenini inceledikten sonra, Amerikan Devletleri Teşkilatı himayesinde kurulan düzenlemeyi inceleyerek bir sonuca varmaya çalışacağız.

EVRENSEL DÜZEYDE İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

I- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ŞARTINDA İNSAN HAKLARI

1- Birleşmiş Milletler şartının amaçlarından bir tanesi 1. maddenin 3. paragrafına göre, insan haklarına ve ana özgürlüklerine tüm insanlar için ırk, cins, dil ve din farkı gözetmeksizin saygıyı geliştirerek ve teşvik ederek Milletlerarasında sıkı bir işbirliğini gerçekleştirmektir.

Şart, sadece insan haklarına ve ana özgürlüklerine saygıyı geliştirmeye ve teşvik etmeye işaret etmekle kalmamakta, Devletlerin evrensel bir biçimde ırk, cins, dil ve din farkı gözetmeksizin insan hak ve ana özgürlüklerine saygı gösterilmesinin sağlanması amacı ile Devletler arasında iş birliğinin geliştirilmesini de onlara bir borç olarak yüklemektedir (Madde 55 paragraf C).

Birleşmiş Milletlerde alınan kararlar, yapılan çalışmalar, Devletlerin insan hak ve ana özgürlüklerine gösterilmesi gereken saygının hukuki niteliğini ortaya koymaktadır (Evrensel insan hakları beyannamesi Devletlerin hak ve borçlarına ilişkin beyannameleri, insan hakları sözleşmeleri, genel kurulun Devletler karşılıklı hak ve borçlarına ilişkin prensiplerini yansıtan bildirisi vs).

Ancak hemen belirtmek gerekir ki, insan hak ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesi amacıyla Devletler arasında sağlanacak olan işbirliği yine Birleşmiş Milletler şartının 2. maddesine göre şartın öngördüğü prensipler çerçevesinde gerçekleştirilecektir. Başka bir ifadeyle Devletler arasında insan hak ve özgürlüklerinin korunmasına ilişkin işbirliği, Devletlerin egemen eşitliği ve Devletlerin münhasır yetkisi içine giren konularda Devletin işlerine karışmama prensipleri ile bağdaştırılmak gerekir.

Bu hak ve özgürlükler şartın içinde sayılmamıştır. Şartı hazırlayanlar bu hak ve özgürlüklerin her üye Devletin anayasasında bulunduğunu ve bu hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesinin Devletin kendi tasarruflarına bırakıldığını kabul etmişlerdir. Bu nedenle de bu hak ve özgürlüklerin nitelikleri, kapsamları ve gerçekleştirilme biçimleri Devletten Devlete değişmekte ve farklılık arz etmektedir.

Milletlerarası ilişkiler tarihinde insanların temel hak ve özgürlüklerini beyan eden liste Birleşmiş Milletler genel kurulu tarafından 10/Aralık/1948 de ilân edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesidir. Bu beyanname genel kurulun bir kararı olduğu için tavsiye niteliğindedir. Bağlayıcı niteliği yoktur. Buna karşılık insan hakları sözleşmeleri ve diğer tasarruflar Devletlere yükledikleri borçları yerine getirme mükellefiyetini yüklemektedirler.

2- Birleşmiş Milletler şartının insan hakları ve ana özgürlüklerine saygının geliştirilmesi ve teşviki biraz önce belirttiğimiz gibi üye Devletlerin "Milli yetkilerine" terk edilmiş bir konu olarak mütalaa edildiği halde, aynı haklar vesayet altında bulunan veya kendilerini yönetmeyen ülkeler sözkonusu oldukça, yönetici ülkenin Milli yetkisine dahil meseleler olarak kabul edilmemiş ayrıca düzenlenmiş bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle, Birleşmiş Milletler Şartının Milli yetkiye ilişkin hükümleri, ülkelerin egemenliklerini yok etmeye ve diğer ülkeleri boyundurluk altına alma esasına dayanan sömürge sistemi için ayrı bir biçimde düzenlenmiştir. Bu ülkelere ilişkin sorunlar yönetici Devletin iç sorunları olarak kabul edilmemektedir. Birleşmiş Milletler Şartı, yönetici ülkelere bu ülke haklarının gelişmelerini sağlamak, suistimallere karşı koymak ve özgür siyasi müesseselerin giderek gelişmesinde onlara yardımcı olma borcunu yüklediği gibi (madde 73 ab) hiç bir ırk cins, dil ve din ayrımı yapmaksızın herkesin ana hak ve özgürlüklerine saygı göstermesini teşvik etme borcunu da yüklenmiştir (Madde 76, Paragraf C).

Birleşmiş Milletler şartının 11 ve 12. bölümleri sömürgeci Devleti, vesayet altındaki ülkelere, kendi kendilerini yönetmeyen ülkelere ilişkin bilgileri Birleşmiş Milletlere vermeye zorladığı gibi vesayet Konseyine de şikayetleri kabul ve tetkik etme yetkisiyle, bu ülkelere zaman zaman ziyarette bulunma yetkisini tanımaktadır.

Diğer taraftan Birleşmiş Milletler genel kurulu 1961 yılında sömürge ülkelerine ilişkin beyanname hükümlerinin gereği olarak kurulan özel komiteye de şikayetleri tetkik etme, müşterileri kabul etme, bilgileri toplama ve sözkonusu ülkeleri ziyaret etme yetkisi vermiştir. Vesayet Konseyi ve Özel Komite yaptıkları toplantılarda muntazam bir biçimde şikayetleri tetkik etmektedirler. Bu şikayetlerin çoğu, yönetici ülkelerin bağımlı ülkelerdeki haklarının hak ve özgürlüklerinin ihlâline ilişkindir. Yine bu sorunlar ırk ayrımının her şekliyle ortadan kaldırılmasına ilişkin Milletlerarası sözleşmenin 15. maddesine göre kurulan ırk ayrımının kaldırılması komitesince de ele alınmıştır.

Böylece Birleşmiş Milletler şartı, Birleşmiş Milletler tarafından alınan kararlar ile Birleşmiş Milletlerce benimsenen andlaşmalarla, sömürgeci Devletin (yönetici devletin) yönettiği ülkede yalnız insan haklarına saygıyı geliştirme ve onlara bizzat saygı gösterme borcu yüklenmekle kalmamış, aynı zamanda bu Devletlerin faaliyetleri üzerinde doğrudan doğruya Milletlerarası bir kontrol sistemi de kurulmuş bulunmaktadır. Bütün bu nedenlerle gerek vesayet altındaki ülkelerde, gerekse kendi kendini yönetmeyen ülkelerde insan hak ve özgürlüklerinin Milletlerarası bir himayeye kavuştuklarını söylemek mümkündür.

3- İnsan haklarının Milletlerarası himayesi Birleşmiş Milletler şartının 7. bölümünün uygulama alanı bulmasıyla da sağlanabilmektedir. Gerçekten 2. maddesinin 7. paragrafına göre özü itibarıyla her hangi bir devletin milliyetkisine dahil

konularakarışmama prensibi şartın 7. bölümünde öngörülen zorlayıcı tedbirlerin uygulanmasına engel değildir.

Sanfransisko Konferansında, alt komitenin (L-L A) sunduğu raporda, hak ve özgürlüklerin barışı yahut şartın hükümlerinin uygulanmasını engelliyecek seviyede vahim olarak ihlâli halinde, ihlâlin bir Devletin yalnız kendisini ilgilendiren mesele olmaktan çıkacağı kabul edilmiştir. Bu halde Birleşmiş Milletlerin davranışlarıyla barışı ve Milletlerarası güvenliği ihlâl eden Devlete karşı zorlama tedbirlerine baş vurabileceği kabul edilmiştir.

Bir örnek vermek gerekirse, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Güney Afrika Cumhuriyeti tarafından izlenen ırk ayrımı politikasını insanlığa karşı bir suç olarak nitелеmiş ve bu Devlete karşı müeyyideler uygulamasını tavsiye etmiştir.

Böylece kitleler seviyesinde insan haklarının ihlâli ve bu ihlâlin Milletlerarası barış ve güvenliği tehlikeye düşürmesi, yahut Birleşmiş Milletler şartının amaç ve prensiplerinin büyük ölçüde inkârını teşkil edecek ihlâller bir Devletin Milli yetkisine dahil iç işlerinden sayılmamakta ve Birleşmiş Milletlere zorlayıcı tedbirler uygulama hakkını vermektedir. Hiç şüphe yok ki Milletlerarası Hukukun Milletlerarası suç olarak niteleyeceği bir davranış ya da eylem bir Devletin Milli yetkisine dahil bir mesele olarak kabul edilemez.

Birçok hukukçu, insan haklarına ilişkin Birleşmiş Milletler Şartı hükümlerini incelerken, bazıları Şartı yorumlarken yalnız Vesayet Konseyinin şikayetleri kabul ve inceleme yetkisine sahip olmasına eleştirmekte ve şartın bu durumunu bir paradoks olarak nitелеmektedirler. Bunlara göre Birleşmiş Milletlere şikayette bulunma hakkı yalnız sömürge yönetimindeki ve bağımlı ülkelerdeki halklara değil bütün ülkelerin halklarına tanınmalıdır. Ve bunu söylemek suretiyle de Birleşmiş

Milletlerin Devletlerin insan hak ve özgürlükleri bakımından iç işlerine karışabileceğini savunmaktadırlar.

Bunlar da (kendi aralarında Birleşmiş Milletler şartının insan hak ve ana özgürlüklerine ilişkin hükümlerinin Devletlere yüklediği borçların yorumu hususunda farklı görüşler ileri sürmektedirler. Bunlardan bir kısmı şartın Devletlere Hukuki mükellefiyet yüklediğini, sadece erişilmesi gereken amaçlara işaret etmekle yetindiğini söylemektedirler.

Buna karşılık Hukukçuların çoğunluğu şartın devletlere insan hak ve özgürlüklerine riayet etme borcunu yüklediğini kabul etmektedirler. Bu olumlu muhakemeye rağmen bu muhakemeden yalnız sonuçlar çıkarırlar vardır. Şöyle ki bu sonuca göre insan hak ve ana özgürlüklerine saygı borcunun ihlâli halinde o Devletin iç işlerine Birleşmiş Milletler karışabilir. Oysa böyle bir yorum Sanfransisko Konferansının hazırlıkları sırasında açıkça red edilmiş ve bunu belirtmek üzere şartta yer alması teklif edilen (Protect) kelimesi (koruma) yerine "to promote" kelimesine yer verilmiştir.

Başka bir ifadeyle Birleşmiş Milletler Şartı hükümleri vesayet altındaki ve kendi kendilerini yönetmeyen ülkelerdeki insan hak ve ana özgürlüklerinin korunması dışında Devletlere bu haklara sadece saygı gösterme borcunu yüklemiştir.

Ancak Devlete yüklenen borcun ihlâli halinde Birleşmiş Milletlerin 7. bölümündeki hükümler mahfuz kalmak şartıyla Birleşmiş Milletlerin Devletin iç işlerine müdahale hakkı yoktur. Birleşmiş Milletler insan hak ve özgürlüklerinin bir ülkede ihlâl edildiğini ancak tesbit edebilecektir.

Üye Devlete düşen mükellefiyet Devletin kendisinin ihlâli gidermek üzere gerekli tedbirleri kendisinin almasıdır. Devletin kendisi gerekli tedbirleri almadığı takdirde, bu ihlâl dünya barışını tehdit ediyor yahut bozuyorsa Birleşmiş

Milletler harekete geçebilir.

4- Şartın bu hükümlerinin yanıbaşında, Birleşmiş Milletler içinde insan hakları ve ana özgürlüklerinin Milletlerarası kontrolünün gittikçe artan ölçüde müesseseseleşmesi yoluyla da insan haklarının ve ana özgürlüklerinin en azından belirli bir ölçüde korunmasına ilişkin çalışmalar sürdürülmektedir. Bu cümleden olmak üzere Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi 1971 de bir karar alarak, aşağıdaki sıra dahilinde üye devletlerin bilgiler vermesini istemiştir:

*İlk yıl verilecek raporların Medeni ve siyasi haklara ilişkin bilgileri,

İkinci yıl verilecek raporların iktisadi, sosyal ve kültürel haklara ilişkin bilgileri ihtiva etmesini istemiştir.

Birleşmiş Milletler bu raporlara büyük önem aktetmektedir. Zira bu raporlar yoluyla insan hak ve ana özgürlüklerinin gelişme ve varma düzeylerini tesbit ve kontrol etme olanağı bulmaktadır. Hükümetlerden gelen bu bilgileri değerlendirmek üzere bir özel komite kurmuş bulunmaktadır.

Komite, insan hakları komisyonunun benimsenmesi için karar taslakları hazırlamaktadır. Komite bu raporların genel nitelikteki bir değerlendirmesini yapmaktadır. Komite ve İnsan Hakları Komisyonu Devletlerden aldıkları bilgilere ilişkin olarak o Devletlere somut tavsiyelerde bulunma yetkisine sahip değildir.

Ancak hemen ekliyelim ki bu usül insan hakları sözleşmelerinin yürürlüğe girmesi üzerine yeni bir mekanizmayla yer değiştirecektir. İktisadi, sosyal ve kültürel haklara ilişkin sözleşmeye katılan Devletler Birleşmiş Milletler genel sekreterine Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından incelenmek üzere verecekleri raporda andlaşmada tanınan hakların geliştirilmesi ve gözetilmesi amacıyla alınan tedbirleri bildireceklerdir (Madde 16, paragraf 1).

Adı geçen sözleşmelere göre Ekonomik ve Sosyal Konseye, andlaşmaya taraf Devletlerce sunulan bilgilere ilişkin olarak genel nitelikte tavsiyelerde bulunma yetkisi verilmiştir. Yine medeni ve siyasi haklara ilişkin sözleşmelerin gereği olarak kurulan insan hakları komitesi de Devletin konuya ilişkin olarak verdikleri raporlar hakkında genel nitelikte yorumlar yapabileceklerdir.

Keza aynı nitelikte (genel tavsiyeler) her türlü ırk ayırımının bertaraf edilmesine ilişkin milletlerarası andlaşma gereğince kurulan "ırk ayırımını bertaraf etme komitesi" de yapabilecektir.

Komitelerin sözünü ettiğimiz andlaşmalarda belirtilen insan hak ve özgürlüklerinin Milletlerarası kontrolünü sağlayacak raporlar üzerinde yapacakları tavsiyelerin yahut gözlemlerin (genel nitelikte) olması tavsiye hükümlerinin yahut gerekçelerinin yerine getirilmesi meselesinin Devletlerin bir iç meselesi olduğunu ve bu konudaki tedbirleri Devletlerin kendilerinin alacağını göstermektedir. Aksi taktirde Devletlerin iç işlerine müdahale edilmiş olacaktır.

Bu genel kuralın istisnası Birleşmiş Milletler şartının 6 ve 7 bölümlerinin uygulanmasını zorunlu kılan durumların doğması, vesayet altındaki ülkelerle kendi kendini yönetmeyen ülkeler ve Milletlerarası suçların ika edilmesi halleridir.

Birleşmiş Milletler uygulamasında, Birleşmiş Milletler, bazı somut durumları incelemek ve geniş kitlelerin sistematik bir biçimde insan haklarını çiğneyen-ırk ayrımı ve apartayt- halleri de dahil olmak üzere, araştırmasını sağlamakla görevli özel komiteler kurmaktadır. Örneğin insan hakları komisyonu iki nolu karar uyarınca bir eksperler grubu kurmuş, bunlara güney Afrika'da yapılan işkenceleri, mahkumlara kötü muameleleri, inceleme görevi vermiştir. Yine Ekonomik ve Sosyal Konsey Güney

Afrikada sendikal hakların çiğnendiğine ilişkin iddiaların da incelenmesini istemiştir (1216/XIII) nolu karar.

İnsan hakları Komisyonu 24. toplantısında özel Komite- nin (grubunun) çalışma süresini uzatmış (Namibya) Güney Afrika ülkelerinde mahkumlara yapılan kötü muamelelere ilişkin id- diaların yerinde araştırılması görevini vermiştir.

Keza 1969 da 25 ci toplantısında insan hakları Komis- yonu özel çalışma grubuna yeni bazı görevler vermiş, Güney Afrika'da ölüm cezaları, siyasi mahkumlara yapılan muamele, Nambiya ve Güney Rodezyada apartayt ve ırk ayrımı konularını tahkik etme görevini vermiştir.

Özel çalışma grubu, geziler tertip ederek, şahitler dinliyerek yazılı bilgiler toplıyarak rapor halinde ve mütala- lasını da ekliyerek İnsan Hakları Komisyonuna sunmaktadır.

Birleşmiş Milletler organları özellikle Genel Kurullu raporlara dayanarak, ırk ayrımı ve apartayt politikasıyla mü- cadele kararları almaktadır (örneğin genel kurulun 2440/2547/ 2714 nolu kararları).

Yine 7 Mayıs 1968 de Tahranda toplanan insan haklarına ilişkin Milletlerarası konferansta Genel Kuruluna İsrail ta- rafından işgal edilen topraklarda İsrailin ihlal ettiği insan haklarını araştırmak üzere özel bir komite kurması çağrısında bulunmuş, 23. toplantısında konuyu araştırmak üzere 3 üye Devletten meydana gelen bir heyetin teşkilini kararlaştırmıştır (2443 sayılı karar).

Komite 1970 de Genel Kurula raporunu sunmuş ve raporda belirtilen somut önerilere Genel Kurul tartıştıktan sonra İs- rail Hükümetine ihlallere son vermesini isteyen bir karar kabul

etmiş ve Özel Komitenin İsrail Arap topraklarını boşaltıncaya kadar görevine devam etmesini istemiştir.

Genel Kurulun kurduğu komiteden ayrı olarak İnsan Hakları Komisyonununun 25. toplantısında daha sınırlı yetkilerle İsrail'in Cenevre andlaşmalarını ihlâl eden davranışlarını tesbit etmek üzere bir eksperler heyeti kurmuştur.

Yine insan hakları komisyonu 1975 şubat-mart aylarında 5 kişilik bir heyetin kurulması yazılı ve sözlü ifadelerle başvurarak Şilideki insan haklarının ihlaline ilişkin iddiaların yerinde incelenmesine ve incelemesonaçlarını İnsan Hakları Komisyonuna ve Genel Sekreterliğe rapor edilmesini kararlaştırmıştır.

Hemen belirtelim ki Birleşmiş Milletler özel grup ya da komitelerin kurulması askeri ya da diktatör hükümetlerin uyguladıkları, izledikleri politikanın Birleşmiş Milletler Şartının prensiplerini inkâr, en ilkel insan hak ve özgürlüklerini, sistematik biçimde ihlâl ettikleri görüşüne dayanmaktadır.

II- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER HİMAYESİNDE AKDEDİLEN ANDLAŞMALARLA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

Birleşmiş Milletler Şartının insan haklarının korunmasına ilişkin hükümlerinin ve genel uygulamasının bu hakları korumaya yetmediği görüldüğünden daha somut bir biçimde bu hakların sayılması yoluna gidilmiştir. Bu amaçla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 2200 sayılı ve 16 Aralık 1966 tarihli Medeni ve siyasi haklar sözleşmesiyle, ihtiyari protokolü iktisadi sosyal ve kültürel haklar sözleşmesini hazırlayarak kabul etmiştir.

Bu andlaşmalar 23 Mart 1976 da 35 ci Devletin (Çekoslovakyanın) onay belgesini genel sekretere vermesiyle yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

Andlaşma hükümlerinin uygulamadaki denetimini sağlamak üzere bir İNSAN HAKLARI KOMİTESİ kurulmuş bulunmaktadır. Komite Akit Devletlerin teklif ettikleri kişiler arasından seçilen 18 kişiden meydana gelmektedir. Komite üyeleri 4 yıl için seçilmektedirler. Yeniden seçilmeleri mümkündür. Komitenin toplantı nisabı 12 dir. Kararları hazır üyelerin çoğunluğu tarafından alınmaktadır. Andlaşmada Devletler için üç merhaleli bir kabul sistemi öngörülmüştür.

Bu andlaşmaya taraf Devletler andlaşmanın kendisi için yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde bu andlaşmada yer alan hakların uygulanması ve geliştirilmesi için alınan tedbirler hakkında komiteye rapor vermeyi taahhüt etmişlerdir. Akit Devletler bu mükellefiyetlerini bir kerre yerine getirdikten sonra Komitenin istediği her defasında istenen bilgileri vermeyi taahhüt etmektedirler.

Bütün raporlar Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine yollanacak ve Genel Sekreter komiteyle iştirar eden sonra bu raporların isterse bir suretini ilgili ihtisas müessesine de yollıyacaktır.

Komite andlaşmaya taraf Devletlerce kendisine sunulan raporları inceledikten sonra, bunlara kendi raporunu ve uygun gördüğü genel nitelikteki düşüncelerini bildirecektir.

Komite isterse kendi raporunun bir suretini de Ekonomik ve Sosyal Konseye sunabilir. Yine Devletler de Komitenin raporu hakkında kendi düşüncelerini belirterek Komiteye sunabilir.

2- Bu sözleşmenin çok önemli ve ileri bir hükmü 41 maddede yer almaktadır. 41.ci madde hükmüne göre, andlaşmaya taraf her Devlet bu madde hükmünü kabul etmiş olmak şartıyla andlaşmaya taraf bir diğer Devletin sözleşmedeki haklara riayet etmediğinden bahisle komiteye başvurabilir.

Komite tarafından böyle bir şikayetin kabul edilebilmesi için şikayet eden Devletin de andlaşmanın aynı hükmünü kabul ettiğini beyan etmesi gerekir.

Şayet bu şartlar gerçekleşmişse Devlet diğer Devletin konuya ilişkin dikkatini yazılı olarak çekebilir. Bu dikkat çekmenin kendisine ulaşmasından itibaren 3 ay içinde dikkati çekilen devlet diğer Devlete gerekli bilgileri ve özellikle meseleye açıklık getiren bilgileri vermek zorundadır.

Şayet soru açan Devlet ile diğer Devlet bu yazılı dikkat çekmeden itibaren 6 ay içinde uyuşmamışlarsa Devletlerin her ikisi de isterlerse komiteye başvurabilirler.

Komite iç hukuk yollarının tüketildiğine iyice emin olmadıkça ihtilafa el koymıyacaktır.

Komite kapalı olarak yapacağı toplantılarda insan haklarına uygun bir biçimde davranılması amacıyla ilgili taraflara iyi mesaisini tekdin eder.

Komite ihtilaflar konusuna ilişkin tüm belgelerin kendisine verilmesini taraflardan isteyebilir. İlgilitaraflar komitede meselelerin incelenmesi sırasında temsil edilmelerini yazılı veya sözlü açıklamalarda bulunmalarını isteyebilirler.

Komite meselenin kendisine havale edilmesinden itibaren 12 ay zarfında bir rapor vermek zorundadır.

Komitenin iyi mesaisi tarafların anlaşmalarıyla sonuçlanırsa Komite olayların kısa bir özetini ve getirilen çözümü raporunda yazmakla yetinir.

Şayet taraflar iyi mesai sonunda anlaşamamışlarsa Komite, raporunda olayların kısa bir özetini yaptıktan sonra tarafların yazılı ve sözlü gözlemlerini de raporuna ekler.

Şayet ihtilaf komite tarafından ilgili tarafların olumlu karşılayacakları bir biçimde sonuçlandırılmamışsa tarafların peşin rızasını almak şartıyla ihtilafı özel bir komisyona da havale edebilir. Bu komisyonda taraflara iyi mesaisini sunacaktır.

Komisyonda da taraflar anlaşamamışlarsa, Komisyon bütün vakalara ilişkin gözlemlerini ve kanaatlerini ilgili tarafların yazılı ve sözlü açıklamalarına ekler ve durumu komite başkanına bildirir. Bu halde taraflar 3 ay zarfında komisyonun raporunu kabul edip etmediklerini bildireceklerdir.

3- İhtiyari Protokol

Medeni ve Siyasi haklara ilişkin Milletlerarası anlaşmaya dair ihtiyari protokolün 1.ci maddesine göre anlaşma ve ihtiyari protokolü kabul eden üye Devlet vatandaşları iç hukuk yollarını tüketmiş olmak şartıyla sözleşmede gösterilen haklardan birisini ihlâl edildiği gerekçesiyle insan hakları komitesine başvurabilirler.

Müracaat eden vatandaşın şikayetini komite kendi Devletine bildirir ve 6 ay içinde bu iddiaya ilişkin açıklamaları ve gerektiği takdirde aldığı tedbirleri bildirmesini ister.

Komite kanunun diğer herhangi bir Milletlerarası maddede görüşülmediğini ve kullanılabilecek bütün iç hukuk yollarının tüketildiğine iyice kanaat getirdikten sonra kapalı oturum halinde vakaları inceler ve buna ilişkin gözlemlerini Devlete ve ilgili kişiye bildirir.

Komite sözleşmenin 45. ci maddesine göre yıllık raporunu yayınlarken faaliyetlerini zikredecektir.

4- SONUÇ OLARAK: Devletin Medeni ve Siyasi haklar andlaşmasıyla kurulan insan haklarını koruma düzenine uymamasının müeyyidesi, ihtiyari protokolün uygulama alanı bulması halinde vakianın yıllık raporda yayınlanması, andlaşmanın uygulama alanı bulduğu hallerde ise OKMİTE'nin, Devletlerin iddia ve müdafalarıyla kendi kanaatini de raporunda belirtebilmesidir.

İnsan hakları komitesinin "kendi görüşlerini rapora dercetmesi" çok önemli sonuçlar doğuracak bir müeyyidedir. Aslında önemsiz gibi görünen bu müeyyide, aydın bir uluslararası kamu oyunun meydana gelmiş olduğu gözönünde bulundurulacak olursa, Komitenin aleyhte mütalasının, insan haklarını ihlâl eden Devlete karşı bu kamu oyunu harekete geçirmesi mümkündür.

Diğer taraftan Komitenin mütâlası, Birleşmiş Milletlerin diğer organlarını o Devlete karşı harekete geçirebilir ve bu hareket geçerli hukuki dayanağını komitenin mütalasında bulabilir.

Keza komitenin ihlâlin dünyabarışını tehdit edebileceğini yahut bozabileceğini söylemesi Güvenlik Konseyini yahut Genel Kurulu, çok önemli müeyyideler uygulamaya kadar götürebileceğinden çok büyük değer taşıyacaktır. Bu nedenlerle Milletlerarası toplumun bugünkü gelişme ve örgütlenme seviyesi gözönüne alınacak olursa, andlaşmaların çok önemli bir dönüm noktası meydana getirdikleri ve insan haklarının Milletlerarası himayesinde çok büyük bir dönemeci ifade ettiğini kabul etmek gerekir.

BÖLGESEL DÜZEYDE İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

II- AVRUPA KONSEYİ HİMAYESİNDE AKDEDİLEN ANDLAŞMALAR DÜZENİYLE
İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

1- AVRUPA İNSAN HAKLARI ANDLAŞMASINDA İNSAN HAKLARI VE
KORUNMASI

A- Andlaşmalar:

5 Mayıs 1949 da Londrada imzalanan bir andlaşma ile kurulan Avrupa Konseyi statüsünün hemen başında, amacının â-
kit devletlerin ortak mirasını teşkil eden insan ana hak ve özgürlüklerinin korunması olduğu beyan edilmektedir.

Bu amacı gerçekleştirmek üzere Avrupa Konseyi 4 Kasım 1950 de Roma'da toplanan üye Devletlerin dış işleri Bakanları konferansına "Avrupa insan hakları andlaşmasını" sunmuş ve andlaşma kabul edilerek 3 Eylül 1953 de yürürlüğe girmesi sağlanmıştı. Türkiye'de bu andlaşmayı 10 Mart 1954 gün ve 6366 sayılı kanunla onaylamış bulunmaktadır.

Andlaşmada klasik hak ve özgürlüklere yer verilmiş ve bu hak ve özgürlükler ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. X

Ekonomik ve Sosyal haklara yer verilmemiş, bunlar için ayrıca bir andlaşma yapılması uygun görülmüş, bu sonuncu haklar için 18 Ekim 1961 yılında Torino'da Avrupa Konseyine üye Devletler arasında "Avrupa Sosyal Haklar şartı" andlaşması imzalanmıştır. Avrupa Sosyal haklar andlaşmasında ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir: Çalışma hakkı (md.1): adil çalışma koşulları temin edilmesi hakkı (md.2); adil ücret hakkı (madde 4); toplu sözleşme hakkı (md.6); Milli ve Milletlerarası örgütlere üye olma hakkı (md.5); işçilerin özel korunma hakkı (md.8); çocuk ve gençlerin korunma hakları (md.7); sosyal güvenlik hakkı (md.12);

mesleki eğitim hakkı (md.10); çalışma güvenliği ve sağlığını koruma hakları (md.3); göçmen işçilerle ailelerini koruma ve yardım hakları (md.19); Sağlık ve Sosyal yardım hakları(md.13); vb. gibi haklar sayılmış bulunmaktadır.

Diğer taraftan Avrupa Sosyal güvenlik anlaşmasıyla (1964) sosyal güvenliğe ilişkin haklar gayet ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiş bulunmaktadır. Türkiye bu anlaşmayı 7/12537 nolu Bakanlar Kurulu kararıyla onaylamış ve 21 Şubat 1977'de yürürlüğe sokmuş bulunmaktadır (R.G No:15857).

B- Avrupa İnsan Hakları Komisyonu

Avrupa insan hakları anlaşmasında öngörülen hakların korunması üye devletlerin takdirine bırakılmamış ve Milletlerarası hukukta büyük bir yeniliği ifade etmek üzere, anlaşma bir KOMİSYON'un bir de DİVAN'ın kurulmasını öngörmüştür.

KOMİSYON'un görevi anlaşmada öngörülen hakların üye Devletlerce ihlâli halinde gerek Kişi'nin gerekse diğer üye DEVLET'lerin kendisine müracaatları halinde bir ihlâlin olup olmadığını tesbit etmektir. Gerek kişi gerekse Devlet anlaşmada öngörülen hakların ihlâl edildiği kanısında iseler ve aleyhine müracaat edilen Devlet KOMİSYONUN yetkisini ayrıca kabul etmişse, bu sonuncunun iç hukuk yollarını tüketmiş olmak ve tüketmeden itibaren 6 ayı geçmemiş olmak şartıyla KOMİSYON'a müracaat edebilirler.

a) KOMİSYON kendisine yapılan şikayetin reddi hakkında nihai olarak karar vermek yetkisine sahiptir.

KOMİSYON yapılan şikayeti yerinde bulmazsa, şikayeti reddedebilir ve bu red bir yargı kararı niteliğindedir ve kesindir.

KOMİSYON kişi tarafından yapılan şikayeti yerinde görürse aleyhine şikayet olunan Devlete durumu bildirerek Devletin savunmasını alır.

Tarafları dinledikten sonra yine red kararı verirse karar kesindir. Şikayeti yerinde görürse, tarafları uzlaştırmaya çalışır. Uzlaştırmayı başarabilirse şikayet orada kapanır. Komisyon raporla bu durumu Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine bildirir.

Komisyon, tarafları uzlaştırmayı başaramazsa 3 ay içinde DİVAN önünde dava açabilir.

b- KOMİSYON'un şikayeti red yetkisi kesin olmakla beraber, şikayeti kabul yetkisi Divan'ın denetimine tabidir. Bu konudaki nihai kararı Divan verir.

C- İnsan Hakları Divanı

DİVAN önünde açılan davanın tarafları, kişinin şikayetini yüklenen (sırtlayan) Komisyon ile aleyhine şikayette bulunan Devlettir. Ancak uygulamada Divan kendi iç tüzüğünün 29 cu maddesini geniş yorumla tabi tutarak ve silahların eşitliği prensibine dayanarak kişi ya da avukatını bazen şahit sıfatıyla Divan önünde dinlemekte, bazen de kişi ya da avukatına KOMİSYON'un delegeleri arasında yer vermek suretiyle kişinin divan önüne kadar ulaşmasını sağlamaktadır.

Divan Komisyon ve şikayet edilen Devleti dinledikten sonra davayı red ederse karar kesindir.

Divan iddiayı varid görmüşse, vereceği karara, davalı Devlet uymak zorundadır. Kararın icrasını Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi yüklenmiştir. Ancak hemen belirtelim ki, bugüne kadar Divan kararına uymayan Devlete rastlanmamıştır.

D- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi

Komisyon kararını verdikten itibaren 3 ay içinde dava açmazsa kararın gereğini Bakanlar Komitesi yerine getirir. Bakanlar Komitesi ihlali 2/3 ay çoğunluğuyla tesbit edebilir. Bu taktirde kararının gereğini yapması için Devlete uygun bir süre tanır.

E- Sonuç Olarak

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Divanı ile Avrupa insan hakları andlaşmasında öngörülen ana hak ve özgürlüklerin etkin bir biçimde korunmaya çalışıldığını ve bu konuda kişiye önemli bir güvencenin sağlandığını söylemek mümkündür. Gerçekten bazen Komisyonun, bazen Divan'ın tutumu nedeniyle hakların üye ülkelerde elde edemiyen kişilerin, bu kurumlar aracılığıyla elde ettiklerini; ve mevzuatları Avrupa insan hakları andlaşmasına aykırı olan üye Devletlerin mevzuatlarını değiştirdiklerini görmek mümkündür. Özellikle Ceza Hukuku ve Ceza usul hukuku alanında gerek federal Almanya ve Avusturya, gerekse Belçika ve İngiltere, aleyhine ikame olunan davalar nedeniyle bazen dava bitmeden, bazen bittikten sonra andlaşma ile çatışan kanun hükümlerini değiştirmişlerdir.

Halen Komisyon'un yetkisini 13 Devlet Divan'ın yetkisini ise 14 Devlet kabul etmiş bulunmaktadır. Bunlar Almanya (Federal), Belçika, Danimarka Hollanda, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Norveç, İsveç, İsviçre, İngiltere (21 denizaşırı ülke dahil) Fransa (Fransa komisyonun yetkilerini henüz kabul etmemiştir).

Avrupa insan hakları andlaşmasını da halen 18 Devlet onaylamış bulunmaktadır (Bunlar yukardakilerine ek olarak Türkiye, Kıbrıs, Fransa, Malta, Yunanistan'dır).

III- AVRUPA TOPLULUKLARI ADALET DİVANI (ATAD) ARACILIĞIYLA İNSAN HAKLARININ KORUNMASI

Avrupa Konseyinin dışında, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı da son içtihatlarıyla üye Devletlerin taraf oldukları insan hakları sözleşmelerinde yer alan hakların koruyuculuğunu yapacağını söylemiştir. ATAD bu tutumuyla özellikle Alman Anayasa Mahkemelerinin "Topluluklar Hukukunu ve topluluk kurumu tasarruflarının" iç hukukun altında gösterme eğilimlerini bertaraf etmek istemiştir.

Gerçekten bu iki Mahkeme 1952 Paris ve 1957 Roma andlaşmalarıyla, kurulan hukuki düzeyin tasarruflarına, Anayasaların üstünde yer vermek istememişler ve buna gerekçe olarak da insan haklarını Topluluk düzeyinde koruyacak ve Topluluk kurumlarını denetliyecek bir Parlatentonun mevcut bulunmadığını göstermişlerdir. Böyle bir tutumun Paris ve Roma andlaşmalarıyla kurulan hukuki düzeni yakabileceğini gören ATAD, özellikle 1964 de COSTA-ENEL olayında daha sonra ise bir çok içtihadında kesin bir tavır takınarak, gerek Paris ve Roma Andlaşmalarında, gerekse üye Devletlerin taraf oldukları insan hakları andlaşmalarında yer alan hakların toplulukların temel düzeninin bir parçasını oluşturduklarını ve bu hakların ATAD'ın güvencesi altında olduğunu söylemiştir. Başka bir ifadeyle bu andlaşmalarda yer alan hakların andlaşmaları onaylıyan ülkeler seviyesinde bir Milletlerarası güvenceye bağlanmış olduğunu ve bu nedenle de üye devletlerin kaygılarına yer olmadığını söylemiştir.

IV- AMERİKALILAR ARASI İNSAN HAKLARI KOMİSYONU

Genel Olarak

Avrupadaki gelişmelere paralel olarak değişik bir biçimde de olsa insan haklarına ve ana özgürlüklerine Amerika kıtasında da, Milli hudutları aşan bir güvencenin sağlanmaya çalışıldığını görmekteyiz.

Amerikalılar arası ilişkilerin en geniş ölçüde bünyesinde sağlandığı Amerikan Devletleri teşkilatı önce 1945 de Meksika konferansında daha sonra 1948 de Bogota'da yapılan konferanstan sonra teşkilatın "Amerikan insan hakları ve ödevelri" bildirisini kabul ettikleri görülmektedir. Ancak itiraf etmek gerekir ki Amerika Kıtasındaki gelişmeler ancak 1959 dan sonra dış işleri bakanları danışma konferansında, Amerikalılar arası hukukçular konseyinin Avrupa insan hakları sözleşmesinin model olarak bir Amerikalılar insan hakları sözleşmesi hazırlanmasından ve bir Amerikalılar arası insan hakları komisyonunun kurulmasını kararlaştırdıktan sonra hız kazanmıştır.

Bugün "Amerikalılar arası insan hakları komisyonu" bir gerçektir ve önemi her geçen gün artmaktadır.

Amerikalılar arası insan hakları Komisyonu adı geçen kararı icra etmek üzere Santiago'da toplanan Amerikan Devletleri teşkilatı 24 Mayıs 1960 da hazırlanan statüyü bazı değişikliklerle kabul etmiştir. 29 Haziran 1960 da komisyon üyeleri seçilerek 3 Ekim 1960 da ilk toplantısını yapmıştır ve kurulduğu günden bu yana toplantılarına muntazaman devam etmektedir. 1969 CARACAS Andlaşmasıyla de bugün bir "Avrupa Modeli" insan hakları örgütü mevcuttur.

1- Teşekkülü ve Çalışması

Amerikalılar arası insan hakları komisyonu her üye Devlet tarafından sunulan üç kişilik liste içinden gizli oyla ve dört yıl için mutlak çoğunlukla Teşkilat Konseyi tarafından seçilen 7 kişiden meydana gelmektedir.

Komisyonunda aynı Devletten iki kişi bulunamaz ve statüsüne göre bütün Amerikan Devletlerini temsil eder; Teşkilat adına hareket eder, bunun anlamı Komisyon üyeleri kendi ülkelerine karşı olduğu kadar Amerika Devletleriteşkilatına karşı da bağımsızdır. Komisyonun merkezi Washington'dadır (Panamerikan birlik merkezinde). Ancak isterse diğer herhangi bir üye Devlet ülkesinde de toplanabilir.

Sürekli bir organ değildir. Şöyle ki üyelerin mesleklerini muhafaza etmektedirler. Statünün 11.ci maddesine göre Komisyon olağan olarak en çok 8 hafta toplanabilir. Fakat olağan üstü toplantılarda yapabilir. 1965 ten sonra Dominik'deki olaylar nedeniyle bu durum yumuşatılmış bundan böyle yalnız Komisyon başkanının, görevlerini ifa için lüzumu olduğu kadar kalabileceğine karar verilmiştir (1969 dan sonra bu statüye bir takım değişiklikler getirilmiştir.

2- Yetkileri ve Çalışma Usulü

Statünün 9. maddesine göre Komisyonun yetkileri:

a- Amerikadaki halkların insan haklarının bilincine varmalarını sağlamak;

b- Uygun gördüğü taktirde üye Devletler Hükümetlerine Anayasa hükümlerine uygun olarak gerekli ileri hükümleri vaz etmek, bu hakların korunmasını (Protect) ve geliştirilmesini sağlayacak tedbirleri tavsiye etmek;

c- Görevlerinin ifası için yararlı göreceği incelemelerde bulunmak ve raporlar hazırlamak;

d- Üye devletler hükümetlerini insan hakları konusunda ülkelerinde aldıkları tedbirler hakkında bilgiler vermeye davet etmek.

e- Amerikan Devletleri teşkilatı için insan hakları konusunda iştisari organı görevini ifa etmek,

f- Amerika insan hak ve ödevleri bildirisinde yer alan haklara özel bir itina göstermek;

g- Kendisine sunulan bilgileri incelemek, herhangi bir Amerikan Devleti Hükümetinden gerekli gördüğü bilgileri istemek, gereğinde insan haklarının korunmasına ilişkin tavsiyelerde bulunmak,

h- Amerikalılar arası Konferansa yahut dış işleri Bakanlığı, Danışma Toplantısına yıllık raporlar vermek ve bu raporlarda Amerika bildirisinde belirtilen amaçların gerçekleşme dereceleri hakkında bilgiler vermek ve gerekli müşahadelere sunmak;

i- Bu tasarrufları yaparken kendisine intikal eden vakalarda iç hukuk yollarının daha önce tüketildiğinden emin olmak,

Görüldüğü gibi Komisyona iki önemli rol verilmiş bulunmaktadır:

aa- İnceleme organı (ETUDE)

bb- Tahrik organı (EQUETE)

aa- İnceleme Organı Olarak Komisyon

İnceleme organı olarak, Amerikalılar arası Komisyon, Birleşmiş Milletler insan hakları Komisyonu yahut Avrupa Konseyi insan hakları eksperler komitesinin rolüne benzer bir rol ifa etmektedir. Bu anlamda bir Amerikalılar arası ifade özgürlüğü, haber alma ve araştırma özgürlükleri Amerikalılar arası sözleşme projesi hazırlanmıştır.

Keza uzun zaman Amerikadaki siyasi mülteciler sorununu incelemiş ve hükümetlere mültecilere bir gezi belgesi vermelerini tavsiye etmiştir. Yine insan haklarına saygı ile, temsili demokrasinin fiili uygulaması arasındaki ilişkileri inceleyen bir rapor hazırlamıştır. Yine Komisyon üyeleri çe-

şitli alanlarda insan haklarına ilişkin özel sorunları inceleyen raporlar hazırlamışlardır.

1966 dan buyana komisyon aldığı bir kararla üye devletlerin her yıl muntazaman aşağıdaki hususlar hakkında kendisine bilgi vermesini istemiştir.

- Ülkelerinde insan haklarının gerçek durumu;
- İnsan hakları garantilerini askıya alınmışsa nedeni;
- Egemenliklerinin çerçevesi içinde ve Anayasa hükümlerini Amerikalılar insan hak ve ödevleri bildirisini ile evrensel insan hakları bildirisiyle uyumu sağlamak ve gerçekleşmelerini temin etmek amacıyla hangi tedbirleri aldıklarını,

bb- Tahkik Organı Olarak Komisyon

Komisyonun kendisine ulaştırılan şikayetler hakkında statüde belirgin yetkileri olmamakla beraber, davranışlarıyla statüyü yorumlamış ve kendisine ulaşan şikayetlerin bilgi kabilinde adı altında yurinde görmek üzere olay mahalline gitme usulünü ihtiyar etmiştir.

Komisyonun bu yöndeki sürekli ve bilinçli tutumu Komisyonu fevkalade etkin bir organ haline getirmiş ve Komisyonun bu yöndeki yetkilerini üye Devletler kabul etmişlerdir.

KOMİSYON YETKİLERİNİ UYGULAMAYA KOYMA USULÜ:

Komisyon insan haklarının Amerika Devletlerinin birisinde ihlâl edildiğine dair bir şikayete muhatap olunca bir alt komisyon kurarak şikayetleri incelemeye başlamaktadır. Alt komisyonun hazırladığı rapor komisyona sunulmaktadır.

Şikayetçi istediği takdirde komisyon tarafından dinlenilmemektedir. Görünüşte tahkik usulü burada tükenmektedir. Ancak uygulamada ferdi şikayetler çoğaldığı zaman Komisyon o ülkede

insan haklarının durumunu genel olarak incelemesini sekreterliğini memur etmektedir. Gerekli incelemeler yapıldıktan sonra toplu şikayetlerin vuku bulunduğu ülkede bazı tahkikatlar yapmak hatta mümkünse toplantılarını o ülkede yapması için müsaade istenmektedir.

Komisyon bu usulü yürürlüğe koymuş diktatör Turijille'nin devrilmesinden sonra 1965 olaylarında Dominik'e bir çok defalar gitmiş yine Honduras Paraguay ve Nikaraguay'a seferler yapmış buna karşılık Küba, Guatemala, Haiti Komisyonun iç işlerine müdahale gerekçesiyle ülkelerine gidip tahkikat yapmasına müsaade etmemişlerdir.

Komisyon tahkikat sonunda insan haklarının ihlal edildiğine kanaat getirirse genel nitelikteki raporlarla hem üye Devletleri hem de ihlâlin vuku bulunduğu Devleti ikaz etmektedir.

Ayrıca Komisyon raporlarını ve tavsiyelerini açıklıyabilmektedir.

Bugüne kadar polislerin (Paleros) talebelere karşı Dominik'te giriştikleri hareketleri, Hayiti'de 1964 de siyasi mahkumlara ve ailelerine yapılan muameleleri Küba'da 1963 de yapılanışkencelere ilişkin raporlarını yayınlamıştır.

Görüldüğü gibi Komisyonun sadece tavsiyede bulunmak yetkisi vardır. Ancak kamuoyunu tarafındandesteklendiğinde bu tavsiyeler önemli sonuçlar doğurabilecektir.

1965 den sonra Rio de Janeiro'da toplanan Amerikalılar arası olağan üstü konferansta Komisyonun tahkik yetkileri daha da genişletilmiş ve Komisyona ferdi şikayetleri tahkik etme ve hükümetlere tavsiyelerde bulunma yetkisi tanınmıştır. Ancak hemen belirtelim ki Komisyona tanınan bu yetki bütün insan hakları bakımından değil sadece bazı haklar bakımındandır.

Yaşama, özgürlük, kişi bütünlüğü, kanun önünde eşitlik, din özgürlüğü, araştırma, düşünce, ifade ve haberleşme özgürlükleri adil bir mahkeme önünde yargılanma hakkı, keyfi tevkife karşı korunma hakkı, bazı usul kuralları teminatını isteme hakkı (Amerikan insan hak ve ödevleri beyannamesinin 1,2,3,4,17,25 ve 26. maddeleri)

Komisyon yetkilerinin, sayılan haklar bakımından böylesine genişlemesi Komisyonun yeni bir özel usul ihdas etmesini gerektirmiştir.

Bu haklardan bir tanesinin ihlâl edildiğini ileri süren kişinin iç hukuk yollarını tüketmesi aranmakta ve iç nihai merciinin kararını vermesinden itibaren 6 ayı geçmemesi gerekmektedir.

Komisyon kendisine gelen mesele hakkında ilgili hükümetten bilgi istemekte ve bu bilgi 90 gün zarfında verilmemişse ileri sürülen vakaları olmuş kabul edebilmektedir.

ileri sürülen olay doğrulandığı takdirde Komisyonca tavsiye edilen tedbirler makul bir süre zarfında alınmadığı takdirde uygun gördüğü gözlemleri yapabilmektedir.

Amerikalılar arası konferans yahut dış işleri Bakanları danışma konferansı, Komisyonun tavsiyeleri hakkında vaziyet almazlarsa Komisyon raporunu yayınlatabilmektedir.

Komisyon 27 Şubat 1967 de Amerikan Devletleri Teşkilat şartını (19-48 Bogota şartını) tadil eden Buenos Aires protokolüyle, Amerikalılar arası teşkilatın ana organlarından birisi haline getirilmiş ve teşkilatın diğer organlarıyla aynı seviyeye çıkarılmış bulunmaktadır.

Aynı protokol esasen bir Amerikalılar arası insan hakları sözleşmesinin yapılacağını da göstermiş ve sözleşme CARACASTA 1969 da imzalanmıştır.

Komisyon 1965 e kadar 2500 ferdi şikayet incelemiştir. Komisyonun özellikle Dominik Cumhuriyetinde yaptığı tahkikat özel bir övgüyü gerektirmektedir. Komisyon ilk defa 1961 de Hükümetin müsadeseyle Dominik'e geldiğinde Turijillo iktidarı zamanında insan haklarının vahim bir şekilde ihlâl edildiğini tesbit etmiştir. Ve aynı ihlâllerin azalan bir ölçüde Balager zamanında da devam ettiğini görmüştür.

1963 de Komisyon şikayetler üzerine ikinci defa Dominik'e geldiğinde (özellikle ifade hürriyetinin ihlâl edildiği iddiası üzerine) Komisyon müştekilerin Dominik yargı organlarına daha önce müracaat etmemiş olmaları nedeniyle tahkikata devam etmekten kaçınmıştır.

Komisyon üçüncü defa 1965 Nisan ayında albay Kamano ile general Barerası karşı karşıya getiren olaylar sebebiyle ve her iki hükümet başkanının talebi üzerine, Dominik'e gitmiştir.

Her iki taraf Komisyon başkanının ve sekreterinin Dominik'te sürekli olarak kalmalarını rica etmişlerdir. Bu arada Komisyon başkanı 1700 e yakın ferdi şikayete muhatap olmuş ve insan haklarının vahim şekilde ihlâl edildiğini görerek özellikle siyasi mahkumların serbest bırakılmasında, keyfi tutuklamaların önlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

1965 de taraflar Dr.Garcia Goday'un geçici hükümeti üzerinde anlaşmaya varmışlar ve yapılacak seçim sonuçlarının alınmasına kadar Komisyonun ülkede kalması ricasında bulunmuşlardır.

Komisyon 1966 Haziranına kadar yani başkan Balegerlin seçimleri kazanmasına kadar orada kalmıştır.

V- AVUKATIN İNSAN HAKLARININ KORUNMASINDA ROLÜ

Yukardan beri anlatmaya çalıştığımız yollardan insan haklarının uluslararası bir güvenceye kavuşturulması amaç edinilmektedir ve gözden kaçmaması gereken husus, kişiye vazgeçilmez hakları için uluslararası güvence tanınmasını kabul ederek egemenlik haklarının kişi hakları lehine sınırlandırılmasını kabul eden Devletler HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜNÜ kabul eden Devletlerdir.

Hukukun üstünlüğü prensibi Devlet düzeninin temel taşı olarak kabul edilince avukatın kişi haklarının korunmasında rolü çok açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Avukat hukukun uygulanmasına yargıçla beraber belki de ondan çok birinci derecede görevli ve sorumludur. Hukukun ne olduğu, nasıl yorumlanıp uygulanması gerektiği konusunda yargıca yardımcı olmak bizzatıhi avukatın ilk görevidir.

Binaenaleyh, avukat hukukun üstünlüğünün kabul edildiği bir ülkede en üst düzeydeki bir görevi hukukun uygulanmasını sağlamak ve hayat olaylarının hukuk içinde cereyanı gözetmek görevini yüklenmiştir.

Avukatın bu görevinin en doğal sonucu, insan haklarının sözkonusu olduğu her olayda yargıçla beraber aklageldiğini kabul etmek gerekir. Özellikle bu haklara ilişkin sorunların milli mahkemeler önünde cereyan eden dönemde, yapılacak iç hukuk işlemlerinin Uluslararası belgelere uygun bir biçimde yürütülmek zorunluluğunun bilincinde olmalı ve görevini bu doğrultuda yerine getirmelidir. Avukatın böylesine onurlu bir görevi gereği gibi yerine getirebilmesi için insan hakları konusunda kendi devletinin kabul ettiği uluslararası bölgeler (andlaşmalar, bildiriler vb) hakkında bilgi sahibi olması birinci görevidir. Bu bilgilerin Milli yargı organları önünde değerlendirilmesi de ikinci görevini teşkil eder.

Avukat, Uluslararası andlaşma yahut Devlete saygı borcu yükleyen hukuki belgelerin anayasa ve kanunlarla ilişkisini değerlendirmeli ve yargı organlarına yol göstermelidir.

Özellikle Türk avukatı için Türkiye'nin taraf olduğu insan hakları andlaşmalarına Türk yargı organları önünde Anayasanın 65. maddesine göre dayanabileceğini; yargıcın, hükmünü bir andlaşma hükmüne dayanarak verebileceği konusunda önüne gittiği mahkemeyi ikna edebilmelidir.

Gerçekten Anayasamızın 65. maddesinin hükmü gayet açıktır. Usulüne uygun olarak yürürlüğe konan andlaşmalar kanun hükmündedir. Bir andlaşmanın "kanun hükmünde" olması demek, yargıcın bir andlaşmayı kanun gibi kullanabilmesi, ona dayanabilmesi demektir. O kadar ki, bizce andlaşmada yer alan hükümler, kanunlarla çatışıyorsa yargıç kanun hükmüne dayanamaz. Kanun hükmünü "ihmal" ederek andlaşma hükmüne "öncelik" tanımak zorundadır. Aksi taktirde Devletin Milletlerarası sorumluluğu doğabileceği için, hiç bir Devletin kabul ettiği bir andlaşmanın hükümlerine saygı göstermiyeceğini bir yargıç kabul edemez. Bu nedenle yargıç andlaşmaya öncelik tanımak zorundadır. Bu konuların açıklıkla ve yeknesak bir uygulamaya doğru gitmesinde ise avukatın katkısı çok büyük olabilir, olmalıdır da. Çünkü her gün birçok dosyalarla yüklü bir yargıca karşılık bir avukat çoğunlukla yalnızca kendisine gelen davayla ilgilendiğinden andlaşma- kanun Anayasa ilişkilerinin incelenmesine daha çok vakit ayırabilir, yargıca ışık tutabilir.

Görüldüğü gibi avukatın hukukun üstünlüğünün ve uluslararası belgelerle insan haklarının korunmasına ilişkin olarak yüklenilen mükellefiyetlerin yerine getirilmesinde "hukukçu" oldukları için büyük sorumluluklar düşmektedir. Türk avukatlarının hiç şüphe yoktur ki, hukukun üstünlüğünün 1961

Anayasasında yer almasında ve böylece en uygar ülkeler arasında yer alarak insan hakları konusunda son sözü, siyasi iktidara değil, Türk yargıcına verilmesindeki payları çok büyüktür ve bu katkılarıyla ülkemizde yaşayan insanlara armağanlarıyla ne kadar övünseler haklıdırlar. Ancak görevlerinin burada tükenmediğini, kişilere sağlanan yasal ve anayasal güvencelerin aşılarak "Uluslararası" güvenceler sağlamanın nihai hedef olması gerektiğini unutmamalıdırlar. Saygılarımla.

Doç.Dr. İzzettin DOĞAN

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI
TÜSTAV